

Тенденції і перспективи демократизації управління освітніми закладами в Україні на засадах державно-громадського управління

Є. Іванов

ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, м. Старобільськ, Україна
Corresponding author. E-mail: yugene83@bk.ru

Paper received 28.01.17; Accepted for publication 02.02.17.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню провідних тенденцій і перспектив демократизації управління освітніми закладами в Україні на засадах державно-громадського управління. Було здійснено аналіз ключових понять дослідження. Сформульовано тенденції розвитку управління освітніми закладами відповідно до функціонування державного управління, соціальних та економічних процесів у суспільстві. Визначено інноваційні зміни, які стають наслідком внутрішніх закономірностей розвитку демократизації управління освітніми закладами в Україні на засадах державно-громадського управління.

Ключові слова: тенденції, демократизація управління освітніми закладами, державно-громадського управління, інформаційні технології.

Вступ. На теперішній час в Україні вивчаються міжнародні здобутки в галузі державно-громадського управління освітніми закладами, зокрема щодо спрямування державних закладів на залучення інтелектуального та фінансового потенціалу громадських організацій і об'єднань, а також залучення їх до координаційної ролі в управлінні освітніми закладами.

Діяльність громадських організацій надає підстави стверджувати, що зусилля органів управління освітніми закладами та громадських організацій спрямовані на реформування галузі освіти, зокрема, на підвищення якості освіти відповідно до європейських стандартів, водночас поєднуючи інтереси національної освіти із міжнародними цінностями; на створення сприятливих умов для ефективної роботи освітніх закладів та посилення суспільного контролю за дотриманням чинного законодавства в системі освіти; на внесення нових пропозицій щодо реформування системи освіти.

Однак, комплексний перегляд діяльності громадських освітніх організацій засвідчив, що в Україні співпраця між державними установами і громадськими організаціями відбувається за засадах паралельного співіснування, ніж на основі взаємодії. Підтвердженням того є діяльність управлінських структур, які здійснюють на всіх рівнях починаючи з Міністерства освіти і науки України і закінчуючи районними структурами управління освітою. Основною метою державних структур є реалізація державної політики в галузі освіти, здійснення часткового управління навчальними закладами, контроль за дотриманням законодавства з питань освіти і науки та державного стандарту.

Короткий огляд публікацій за темою. Теоретико-методологічні питання управління освітніми закладами було досліджено в наукових роботах О. Адаменко, Д. Горобець, Л. Даниленко, Д. Дзвінчука, Г. Єльнікової, Л. Карамушки, В. Курила, О. Мармаза, О. Пастовенського, В. Пікельної, Т. Сорочан, Є. Хрикова та ін.

Різні аспекти демократизації управління освітніми закладами досліджували такі вчені як В. Бегей, А. Гуралюк, О. Заєць, В. Клепко, С. Королук, Б. Мірончик, В. Пікельна та ін., у яких обґрунтовано параметри і критерії процес демократизації управління освітніми закладами в Україні.

Питанням розвитку демократизації управління освітніми закладами у сучасній вітчизняній педагогічній теорії і практиці на основі моделей державно-громадського управління освітою були присвячені роботи О. Адаменко, В. Бочкарева, С. Бутівценка, В. Грабовського, А. Гурулюка, Д. Дзвінчука, Г. Єльнікової, О. Пастовенського, Є. Хрикова та ін. Незважаючи на численні дослідження відомих науковців, проблема демократизації управління освітніми закладами в Україні залишається на сучасному етапі розвитку педагогічної науки. Отже розгляд цього питання зумовлює **актуальність** цієї статті.

Мета статті полягає у визначенні основних тенденцій і перспектив демократизації управління освітніми закладами в Україні на засадах державно-громадського управління.

У ході проведення дослідження серед **матеріалів та методів** науково-педагогічних досліджень було обрано аналіз педагогічної, управлінської та методичної літератури в контексті дослідження; узагальнення досвіду керування освітніми закладами; бесіди, анкетування керівників освітніх закладів, викладачів для з'ясування стану реалізації проблеми на практиці в контексті демократизації управління освітніми закладами.

Результати і їх обговорення. Перш ніж розкрити загальні тенденції демократизації управління освітніми закладами в Україні, нам необхідно визначити провідну категорію цього підрозділу. Управління освітніми навчальними закладами базується на положеннях теорії управління. Головними складовими її є певні тенденції, відповідні їм закономірності й пов'язані з ними принципи управління навчальними закладами.

Тенденції розвитку управління освітніми закладами визначаються розвитком і функціонуванням державного управління, соціальними та економічними процесами в суспільстві. Але головним фактором, що впливає на демократизацію процесу управління в освітніх закладах, є система освіти України, яка віддзеркалює всі явища, що відбуваються у державі та за її межами.

Ми звернулися до словника термінів з професійної освіти, укладений О. Шапран, засвідчує, що «тенденція» походить від латин. *tendentia, tendo* – прагну, прямує і має такі трактування: 1) можливість тих чи

інших подій розвиватися у певному напрямку; 2) спрямування в поглядах чи діях, схильності, наміри властиві будь-кому, будь-чому; 3) спрямованість розвитку будь-якого процесу, явища, поглядів, думок, ідей тощо; 4) упереджена, надв'язувана кому-небудь думка, ідея [7, с. 243].

Нам потрібно визначити конкретно, яке трактування ми будемо використовувати у нашому подальшому дослідженні і з якою метою. Зрозуміло, тенденція – це узагальнююче поняття, яке втілює в собі суттєві поєднанні протиріччя, умови, фактори тощо, які носять систематичний прояв і здійснюють суттєвий вплив на якість функціонування системи в цілому та її структурних компонентів.

У Великому тлумачному словнику української мови поняття «тенденція» визначено як напрям розвитку якогось явища [1]. О. Локшина характеризує категорію «тенденція» як базову категорію з позиції порівняльної педагогіки і трактує її як категорією порівняльної педагогіки в контексті активізації прогностичної функції і розуміється з позиції надання прогностичних рекомендацій щодо можливості застосування досвіду в національній освіті [3, с. 6].

В останні роки вітчизняний дослідник Н. Терентьєва провела ґрунтовне дослідження в сфері тенденцій розвитку університетської освіти (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). Вона вважає, що вітчизняні дослідники намагалися виокремити та схарактеризувати тенденції як векторні напрямки розвитку різних ланок освіти з урахуванням світових змін. Науковець за допомогою поняття «тенденція» окреслила векторні напрями розвитку і можливість тих чи інших подій, що розвиваються в певному напрямі [8, с. 19].

Тенденції, що притаманні сучасній освіті в Україні, можна визначити тільки аналізуючи процеси, що відбуваються в державі як складній соціально-економічній системі, а також у єдності з розвитком міжнародної освітньої сфери. Тенденції розвитку системи освіти впливають на всі підсистеми, у тому числі й на управління, що в свою чергу відбивається на його закономірностях. Розглядаючи визначальні фактори розвитку управління загальною середньою освітою можна систематизувати їх таким чином: економічні, соціальні, політичні, ринкові, технологічні, міжнародні.

О. Ситник виокремила чотири підходи до виокремлення тенденцій в освіті дорослих, зокрема тенденції розвитку, тенденції встановлення або отримання / вилучення тенденцій, тенденції результату. Дослідник зробив висновки, що дослідження тенденцій освіти — це перспективний напрям розвитку системи освіти, що зумовлюється вимогами сучасності; дозволяє не тільки узагальнювати та аналізувати стан освіти у конкретний період, а й визначати стратегічні напрями розвитку системи з урахуванням нагальних проблем та майбутніх потреб [6, с. 232].

Досить цікаве трактування поняття «тенденції в управлінні вищою освітою» пропонує в своїй докторській дисертації І. Порох, яка вважає, що це поняття пов'язане із зумовленістю напрямів та форм закономірностей розвитку моделей управління вищою освітою під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів [5, с. 12].

Спираючись на попередній теоретичний аналіз демократизації управління освітніми закладами, нами було виділено такі етапи періодизації в її розвитку: I-й (1975 рік – кінець 80-х років ХХ ст.); II-й (90-і роки ХХ ст.); III-й (початок ХХІ ст. з 2000-го року – до теперішнього часу).

У період 75 – 80-ті рр. ХХ ст. увагу науковців привертало питання удосконалення управління системою народної освіти та управління загальноосвітньою школою, інспектування шкіл та узагальнення та впровадження провідного педагогічного досвіду.

Кінець 1991 року для України став новим етапом в її розвитку, тому виразною стала тенденція розвитку демократизації управління освітніми закладами та всієї структури української освіти. З розпадом СРСР в Україні розпочалися процес створення демократичного суспільства і державного устрою. Означені суспільні процеси склали в свою чергу основу демократизації управління освітніми закладами нової України.

З початку 90-х років ХХ століття управління освітніми закладами стає складним і суперечливим процесом переходу від стану. Процес управління освітніми закладами був приведений органами радянської влади в умовах СРСР до жорсткої однотипності в управлінні освітніми закладами. Перехід від авторитарного до демократичного стилю керівництва не був простим в той час. Це добре відомо педагогам, керівникам шкіл і органам народної освіти, в пам'яті яких ще міцно збереглися ознаки тоталітарної обов'язковості і однотипності управління освітніми закладами.

Одним з особливостей процесу демократизації управління освітніми закладами у вітчизняній педагогічній теорії і практиці в останній чверті ХХ – на початку ХХІ століття, який впливав на уявлення про управлінську діяльність освітніми закладами загалом була існуюча на той час парадигма державного управління. Слід відзначити, що наявна на той час тоталітарна система державного управління не могла не відбиватися на тенденціях і ознаках, за якими визначали ефективність управління і, відповідно, управління освітніми закладами. Основними критеріями на той час вважалися: відповідальність керівника за стан справ у підлеглому йому підрозділі, прагнення до максимальної централізації, унітарності, обліку та контролю.

Спираючись на теоретичні основи дослідження процесу демократизації управління освітніми закладами, нами було запропоновано ступінь впровадження інформаційних технологій в управління освітніми закладами, як критерій процесу демократизації управління освітніми закладами. Тому, слід відзначити, що головною особливістю процесу демократизації управління освітніми закладами наприкінці минулого століття була науково-технічна революція, яка набрала інтенсивних обертів у 70-80-ті роки минулого століття та стрімко переросла у впровадженні інформаційно-комунікативні технології в управління освітніми закладами, що, безперечно, сприяє прозорості та демократизації цього процесу.

Як зазначає український науковець В. Пікельна, процес управління освітніми закладами ґрунтувався на концепції управління, що передбачає сполучення централізму і децентралізму [4, с. 36]. Зрозуміло, що

централізована система управління створює умови для авторитарного стилю управління освітніми закладами, натомість децентралізована система управління – для його демократизації.

Головними характеристиками соціально-педагогічного контексту того часу є створення і розвиток механізмів взаємовпливу суспільства і школи, демократизація усіх рівнів управління. Власне педагогічний контекст включає такі ознаки демократизації управління освітніми закладами як партнерські відносини між усіма учасниками освітнього процесу, доступність якісної освіти, побудова змісту освіти на основі загальнолюдських цінностей, демократичних принципів.

Як вважає О. Грибко, перехід від державного до державно-громадського управління є хибним, тобто наявне протиставлення державного і громадського абсурдно, оскільки держава не може існувати без суспільства, і власне громадське суспільство зацікавлене у всебічному зміцненні і розвитку держави [2, с. 31]. Зрозуміло, що гармонійне поєднання державного й громадського управління забезпечить високий рівень демократизації управління освітніми закладами.

Наступним етапом демократизації управління освітніми закладами слід відзначити упровадження інноваційних підходів до управління освітніми закладами в Україні. Специфіка інновацій в галузі управління освітніми закладами потребує розгляду сучасних теорій інновацій. На думку О. Грибко, більшість інноваційних теорій базується на роботах Н. Кондратьєва та Й. Шумпетера. Якщо перший обґрунтував залежність інноваційних процесів у різних сферах, зокрема й управлінні, від динаміки соціального розвитку, то ідеї іншого науковця, безпосередньо, пов'язані стадії соціально-економічного розвитку з хвилями інновацій, особливо акцентуючи значення не лише на технологічних інноваціях, а ті, які визначають соціокультурну специфіку життєдіяльності суспільства [2, с. 32].

Слід зазначити, що керівники, які брали участь у анкетуванні, робили акцент на впровадження інформаційних технологій в сферу управлінської діяльності керівників всіх типів освітніх закладів. На запитання „Яким чином впровадження інформаційних технологій вплинуло на демократизацію управління освітніми закладами?“ більшість керівників (84%) віддають перевагу використанню інформаційних технологій, оскільки інформаційні технології надали можливість значно розширити кордони отримання інформації; можливість обмінюватись досвідом, кооперувати та співпрацювати з різними навчальними закладами та установами; приймати участь у конференціях та семінарах що мають дистанційний формат. Мають деякі сумніви щодо впливу інформаційних технологій на процес демократизації управління освітніми закладами (11%) керівників не можуть віддати перевагу інформаційним технологіям як критерію управління освітніми закладами, тому вони вважають, що інформаційні технології не впливають на демократизацію управління освітніми закладами. Слід зазначити, що такі керівники не володіють у на достатньому рівні навичками роботи з сучасними інформаційними технологіями. Тільки (5%) керівників дотримуються думки, що впровадження інформаційних технологій в

управлінську діяльність керівників освітніми закладами ніяк не вплинуло на цей процес. В ході додаткової бесіди нам стало зрозуміло, що вони просто не володіють навичками комп'ютерної грамотності.

Взагалі більшість респондентів погоджуються із тим, що інформаційні технології позитивно впливають на розвиток процесу демократизації управління освітніми закладами. Один з респондентів зазначив, що „нові досягнення у розвитку інформаційних технологій відкривають необмежені можливості: джерело звітної інформації, засіб розповсюдження інформації, доступ електронних баз, звітування адміністрації освітніх закладів перед громадськістю тощо“. Наведемо ще приклад керівника, який вважає впровадження інформаційних технологій „ефективним механізмом розвитку освіти, що допомагає швидко, мобільно, гнучко відобразити й розповсюджувати, зберігати потрібну інформацію, яка повинна бути відкритою і доступною для обговорення й використання громадськістю“.

Таким чином, респонденти акцентували увагу, що розповсюдження інформаційних технологій сприяло створенню публічних сайтів департаменту освіти, Міністерства освіти України й сайтів освітніх закладів, що надають прозорість управлінської діяльності. Доступність інформації в соціальних мережах Інтернет надало можливість керівникам постійно оновлювати інформацію про освітній заклад, можливість доступу до обговорення як позитивного досвіду управління освітнім закладом, так і негативного.

З одного боку, у зазначений період управління освітніми закладами відзначається тенденція розвитку централізованого та унітарного управління освітніми закладами, а з іншого, – в процесі розвитку управління освітніми закладами в Україні відбувається непростий процес позбавлення ознак тоталітаризму в теорії та практиці як державного, так і громадського управління в останній чверті минулого століття на початку цього століття.

Висновки. Спираючись на теоретичні основи дослідження процесу демократизації управління освітніми закладами, нами було запропоновано ступінь впровадження інформаційних технологій в управління освітніми закладами, як критерій процесу демократизації управління освітніми закладами. Відповідно нами було визначено однією з провідних тенденцій процесу демократизації управління освітніми закладами наприкінці минулого століття науково-технічна революція, яка набрала інтенсивних обертів у 70-80-ті роки минулого століття та стрімко переросла у впровадженні інформаційно-комунікативні технології в управління освітніми закладами, що, безперечно, сприяє прозорості та демократизації цього процесу

Важливою тенденцією підсилення демократичного характеру управління освітніми закладами є також роздержавлення системою управління освіти. Зокрема, поряд з державними в Україні, на сьогодні, функціонують недержавні загальноосвітні навчально-виховні заклади, створені на основі інтересів та бажань учнів і батьків, учителів і вихователів, запитів регіональних, національних, професійних, конфесіональних об'єднань і груп. Управління такими освітніми закладами здійснює безпосередньо його засновник

або за його дорученням опікунська рада, що була сформована засновником.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник української мови / Автор і укладач В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : Вт «Перун», 2003. – 1440 с.
2. Грибко О. В. Використання інноваційних підходів у державному управлінні / О. В. Грибко // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ „Магістр”, 2012. – №2 (42). – С. 31 – 36.
3. Локшина О. І. Тенденція як категорія порівняльної педагогіки / О. І. Локшина // Порівняльно-педагогічні студії. – Умань. – 2011. – № 2(8). – С. 5–14.
4. Пікельна В. С. Управління школою : монографія / Валерія Семенівна Пікельна. – Харків : Основа, 2004. – 112 с.
5. Прохор І. П. Тенденції в управлінні приватною вищою освітою України в умовах Європейської інтеграції / Ірина Петрівна Прохор : Дис. ...канд. пед. наук.: 13.00.06 – теорія та методика управління освітою. – Київ, 2015. – 312 с.
6. Ситник О. І. Основні підходи до вивчення тенденцій в освіті / О. І. Ситник // Матеріали міжнар. наук-практ конф. «Іншомовна освіта педагога: виклики, проблеми, перспективи». – Київ. – 2015. – С. 226 – 234.
7. Словник термінів з професійної освіти / [Шапран О.І. та ін. ; заг. ред. О.І. Шапран] ; Держ. вищ. навч. закл. «Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький : КСВ, 2013. – 275 с.
8. Терентьєва Н. О. До тлумачення понять «тенденція» та «тенденційність» розвитку університетської освіти / Н. А. Терентьєва // Пед. освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія : зб. наук. пр. – 2013. – № 19. – С. 18–21.

REFERENCES

1. Velikiy tлумchniy slovnyk ukrinskoj movy [The Great Ukrainian Dictionary] / Avtor i ukldech V. T. Busel. – K.; Irpin': Vt. "Perun", 2003. – 1440 p.
2. Hrybko O. V. The Usage of Innovative Approaches in the State Management / O. V. Hrybko // The actual problems of state management : zb. nauk. pr. – Kh. : Vyd-vo KharPI NADU "Magistr", 2012. – №2 (42). – P. 31 – 36.
3. Lokshina O. I. Tendency as the Category of The Comparative Pedagogies / O. I. Lokshina // Porivnyalno-pedagogichni studiyi. – Uman'. – 2011. – № 2(8). – P. 5–14.
4. Pikel'na V. S. School Management : monograph / Valeriya Semenivna Pikel'na. – Kharkiv : Osнова, 2004. – 112 p.
5. Prokhor I. P. The Tendencies in the Management of Private Higher Education in Ukraine in the conditions of Euro integration / Iryna Petrivna Prokhor : Dis. ...cand. ped. nauk.: 13.00.06 – Theory and Methodology of Management in Education. – Kyiv, 2015. – 312 p.
6. Sytnyk O. I. The Main Approaches to the Study of Tendencies in Education / O. I. Sytnyk // Materials of Inter. scient.-pract. conference «Teachers' Foreign Language Training: challenges, problems, perspectives». – Kyiv. – 2015. – P. 226 – 234.
7. The Dictionary of terminology in Professional Education / [Shapran O.I. and others ; gen. public. O.I. Shapran] ; State Higher Educ. Establ. «Pereyaslav-Khmel'nitskiy State Ped. University named after Hryhoriyaa Skovorody». – Pereyaslav-Khmel'nitskiy : KSV, 2013. – 275 p.
8. Terent'eva N. O. The Differentiation the Notions «tendency» and «tendentiousness» of the University Education Development / N. A. Terent'eva // Ped. Education : theory and practice. Pedagogies. Psychology : zb. nauk. pr. – 2013. – № 19. – P. 18–21.

Tendencies and Perspectives of Democratization of Educational Establishments' Management in Ukraine on the Basis of State and Public Management

Ivanov E.

Abstract. The article investigates the main tendencies and perspectives of democratization of educational institutions management on the basis of state and public management. The analysis of the key notions has been carried out. The main tendencies have been substantiated in the development of educational establishments' management in accordance with the functioning of the public administration, social and economic processes in society. The innovative changes have been identified which are consequences of internal laws of the development democratization of educational establishments' management in Ukraine on the basis of state and public management.

Keywords: tendencies, democratization of educational establishments' management, state and public management, informational technologies.

Тенденции и перспективы демократизации управления образовательными учреждениями в Украине на основе государственно-общественного управления

Иванов Е.

Аннотация. Статья посвящена исследованию основных тенденций и перспектив демократизации управления образовательными учреждениями на основе государственно-общественного управления. Осуществлен анализ ключевых понятий исследования. Сформулированы тенденции развития управления образовательными учреждениями в соответствии с функционированием государственно-общественного управления, социальными и экономическими процессами, происходящими в обществе. Определены инновационные изменения, которые являются последствиями внутренних закономерностей развития демократизации управления образовательными учреждениями в Украине на основе государственно-общественного управления.

Ключевые слова: тенденции, демократизация управления образовательными учреждениями, государственно-общественное управление, информационные технологии.